

per se, ut dum dico: *medicus cantat*, quia medicina accidentaliter jungitur in hoc homine cum musica, quæ est causa per se cantus; aut aliquid producit quod conjungitur contingenter effectui per se intento, ut effossio ad jacienda domus fundamenta, est causa per accidens inventionis thesauri, quatenus hæc inventio accidentaliter jungitur effectui intento nunc per effossionem hujus terræ. Ad causam per accidens, reducuntur *casus*, *fortuna*, et remotiones impedimentorum, dum dicitur aliquid causare tanquam *removens prohibens*, ut qui *removet* columnam, est causa *accidentalis* motus lapidis superpositi.

2.º In causam *principalem et instrumentalem*: ex quibus prius ea dicitur, quæ agit virtute sibi propria, et non per modum transeuntis ab alio recepta, ut ignis, dum comburit, homo, dum medetur ex arte medicinæ; quia quamvis hæc scientia homini non sit indita per naturam, eam tamen nunc possidet per modum formæ stabilis et permanentis. Secunda est, quæ e converso agit in virtute alterius, seu per motum et influxum transeuntem ab alio receptum; quod quidem, qua ratione eveniat, jam supra diximus.

3.º Causa principalis, si nec virtutem agendi, nec usum illius virtutis ab alio ente recipiat, merito dicitur *prima*, eaque est solus Deus. Si vero, et vim agendi, et exercitium seu applicationem ad actum secundum recipiat ab alio, dicitur *secunda*, prout contingit in cunctis causis creatis, quæ idcirco, respectu Dei, se habent tanquam causæ instrumentales.

4.º Dividitur in causam *universalem*, cujus virtus agendi porrigitur ad plures effectus specie distinctos, ut sol respectu plantarum: et causam *particularem*, quæ unius speciei effectus producit, ut homo hominem. Causa universalis vocatur *æquivoca*, quatenus effectum producit, qui causæ producenti specificè non adsimilatur: ex opposita ratione, causa particularis vocari solet *univoca*.

5.º In causam *adæquatam* seu totalem, quæ sola producit effectum, ut homo qui lapidem projicit, est causa adæquata motus lapidis: et *inadæquatam* seu partialem, quæ effectum producit ex consortio et auxilio alterius, ut dum plures homines trahunt navim vel currum.

6.º In causam *liberam et necessariam*. Libera dicitur,

quæ operatur ex electione et consilio cum indifferentia seu facultate ad agendum vel non agendum. Necessaria operatur ex impetu naturæ cum determinatione ad unum, absque facultate ad oppositum, ut ignis, qui ex vi naturæ determinatur ad comburendum.

7.º Dividitur in causam *physicam* et *moralem*. Quarum prima, agit ad effectum producendum per motum aut actionem proprie dictam, ut statuarius qui statuam conficit: secunda, agit vel concurrat ad effectum producendum, per influxum moralem; qui quidem influxum motum improprium seu metaphoricum involvit, ut ille qui ad statuam conficiendam, statuarium excitat jubendo, consulendo, promittendo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

De causa finali.

§ I.

De notione et causalitate causæ finalis.

«Sicut influere causæ efficientis est agere, inquit D. Thomas, (1) ita influere causæ finalis est appeti et desiderari. Quæ Angelici Doctoris verba, pressius quidem pro more, sed plene expriment causæ finalis naturam. Ex eis quippe habetur, quod sicut causalitas *secunda* causæ efficientis, tota consistit et constituitur per ipsam actionem, ita causalitas *secunda* causæ finalis, constituitur per appetitionem actualem sive amorem quem res inspirat agenti. Similiter, sicut causalitas efficiens *in actu primo*, posita est in virtute seu vi agendi, qua donatur res quæ denominatur causa efficiens, ita causalitas causæ finalis *in actu primo* spectatæ, est id quo res quæ denominatur finis, vim obtinet ad inspirandum amorem actualem, sive appetitionem sui, nempe, *bonum*; nihil enim appetitur vel amatur ab agente, nisi sub ratione boni. Ergo sic se habet *inspirare sui amorem* respectu causæ fina-

(1) QQ. Disp. De Verit. quæst. 22, art. 2.º

lis, sicut se habet *agere* respectu causæ efficientis; et sic se habet *ratio boni* respectu prioris, sicut se habet *virtus agendi* respectu posterioris.

Ex his facile colligitur, causam finalem habere proprie rationem causæ. Vera enim causa ea dicitur, quæ revera influat et agit ad productionem effectus. Causam vero finalem reipsa influere ad productionem effectus, ex eo aperte constat, quod excitat, movet et determinat agens ad effectum producendum; idque eo usque, ut fine sublato, agens non ageret, nec rem produceret: sic ægrotus medicinam non sumeret, nisi bonitatis ratio, quæ in sanitate elucet, ipsum moveret et determinaret.

Experientia teste, finis non movet ad operandum, nisi quatenus ejus bonitas apprehenditur; unde effatum illud: *ignoti nulla cupido*. Attamen, hæc bonitatis apprehensio, se habet solum ut conditio *sine qua non*; quandoquidem, non apprehensio rei, sed bonitas ejus est, quæ munus causæ finalis exercet inspirando sui amorem agenti, isumque ad operandum alliciendo et excitando.

Nihilominus tamen, ex diverso modo finem cognoscendi, diversa exurgit ratio agendi propter finem. Sunt enim quædam, quæ dicuntur agere propter finem, quatenus exequentur motus ad determinatum finem tendentes, qui tamen finis ab eis non cognoscitur, sed eisdem præstituitur et præassignatur ab aliquo intellectuali agente: «Sicut sagitta, ait D. Thomas, tendit ad determinatum finem, ex hoc quod movetur a sagittante, qui suam actionem dirigit in finem:» unde hujusmodi, potius aguntur quam agunt propter finem.

Alia sunt, quæ finem, ad cujus assecutionem tendunt et operantur, cognoscunt, sed admodum imperfecte et quasi materialiter tantum; quia nec rationem formalem finis agnoscunt, nec finis relationem et proportionem cum mediis: sic famelicus canis cui cibus offertur, cognoscit quidem seu apprehendit per sensus cibum, ex qua cognitione exurgit in eo, ex ipsa vi atque ineluctabili propensione naturæ, appetitus illius simulque motus pro ipso adipiscendo: ast cognitio illa est imperfecta et materialis; quia nec cognoscit, cibum *habere rationem finis receptu ipsius*, quod est cognoscere finem *materialiter* tantum et non formaliter, nec cognoscit, illum cibum *posse obtineri ab ipso hoc vel illo medio, et hunc medium*

esse aptius, vel minus aptum alio ad talem finem adsequendum; quod est cognoscere finem, absque cognitione relationis mediæ cum fine: Quia motus appetitus tendentis ad finem respondet cognitioni præhabitæ huius finis, ideo quæ finem cognoscunt hoc modo imperfecto, imperfecte etiam propter finem agunt, hoc est, ex impetu et determinatione necessaria naturæ, ac proinde etiam, potius aguntur quam agunt propter finem. Verbo: agentia hujusmodi, operantur *cum* cognitione imperfecta finis, sed non *ex* cognitione formali finis.

Tandem, sunt alia agentia, quæ quia cognoscunt finem, tam secundum bonitatem materiale, quam secundum rationem formalem, simulque ejusdem relationem et proportionem cum mediis, operantur propter finem, seipsa determinando et dirigendo ad finem adsequendum: quod quidem tantum congruit agentibus ratione præditis, quia sola ratio potest unum cum alio conferre, et rationes abstractas et universales, prout est ratio formalis finis, percipere. Et hæc sunt quæ proprie agunt propter finem. Namque, ut merito habet D. Thomas (1), «proprium est naturæ rationalis, ut tendat in finem, quasi se agens et ducens ad finem; natura vero irrationalis, quasi ab alio acta vel ducta, sive in finem apprehensum, ut bruta animalia, sive in finem non apprehensum, ut bruta animalia, sive in finem non apprehensum, sicut ea quæ omnino cognitione carent.»

Itaque consentanee ad hanc D. Thomæ doctrinam, quæ experientia et observatione innititur, dicemus, quod agentia naturalia, quæ omni carent cognitione finis, operantur propter finem *executive*: bruta, quæ operantur apprehendendo finem, seu percipiendo bonum per sensus, *apprehensive*: agentia intellectu prædita, quæ rationem formalem finis et relationem ejus cum mediis cognoscunt, operantur *directive*.

Ex hucusque dictis colliges, causam finalem congrue definiri: *id cujus gratia aliquid fit*. Quæ definitio, quamvis in rigore sumpta, solum habeat locum in agentibus ratione præditis, quæ ex apprehensa bonitate finis alliciuntur et

(1) *Sum. Theol.*, 1.^a, 2.^a, q. 1.^a, art. 2.º

seipsa determinant ad operandum, accommodari etiam potest agentibus, quæ effectus producunt propter aliquid consequendum, ac proinde operantur aut moventur gratia alicujus rei, quod pertinet ad rationem finis.

§ II.

De existentia cause finalis.

Causarum finalium existentiam, præter veteres illos Democritum, Epicurum, Lucretium, qui omnia ad materiam et fortuitum atomorum motum referebant, inficiati sunt, tum Spinoza, qui finales causas ad humana figmenta amandat, tum Robinet cum aliis materialismi aut atheismi sectatoribus, qui, aut Dei intelligentis atque pure spiritualis existentiam, aut eum propter finem agere, minime agnoscunt. His viam paraverat Cartesius, dum scripsit: «nullas unquam rationes circa res naturales, a fine quem Deus aut natura sibi proposuit, desumemus.» Sit itaque:

THESIS 1.^a

Agentia intellectualia operantur propter finem directive, atque Deus ipse in operibus ad extra propter finem agit.

Pars 1.^a facile constat. Nam agere propter finem directive, nihil est aliud, ex supra dictis, quam agere ex cognitione formali finis, hujusque relationis cum mediis, seipsum exinde determinando ad hæc, vel illa media adhibenda pro determinato fine adsequendo, atqui id agentibus ratione præditis congruit, et quoad hominem spectat, ex conscientia intima habemus, ipsum propter finem operari hac ratione: ergo.

Alter pars, ex prima necessario fuit. Nam si agere propter finem directive, perfectio est, eaque non minima, ex qua homo agentibus inferioribus supereminet, proculdubio reperitur in Deo, qui agens intellectuale perfectissimum existit.

Nihilominus tamen, duo hic sedulo animadvertantur: 1.º id solum Deo congruere, quoad opera extra ipsum posita, ut innuit thesis. Siquidem, in actionibus quæ ad intra terminantur, ut sunt processiones divinarum Personarum,

Deus non agit libere, seipsum determinando, sed ex ipsa divina essentia determinatur: 2.º operationem Dei propter finem directive, non assimilari perfecte et omnimode operationi hominis aut cujuscumque creati agentis intellectualis. Enimvero, in operatione hominis, ex. gr. dum ex amore sanitatis se determinat ad medicinam hanc sumendam, duo sunt spectanda: 1.^m quod homo perfecte cognoscit bonitatem sanitatis hujusque relationem cum mediis, et simul seipsum determinat libere ad ponendum hoc medium propter hunc finem, sive ut tale bonum existat: 2.^m quod finis ille qui cognoscitur et quæritur per tale medium, quæritur ut perfectio ipsius agentis.

Horum primum, utpote nullam imperfectionem involvens, reperitur in Deo, qui ex cognitione et amore alicujus boni, seipsum libere determinat ad ponendum seu producendum aliud bonum, quo illud primum obtineatur, ut dum plantas et bruta producit propter bonum hominis obtinendum. Alterum vero, minime in Deo reperitur; nam cum sit infinite perfectus, et ipsum esse, omnes essendi perfectiones continens, nec unquam operatur, nec quidquam agit, ut perfectionem aliquam sibi ipsi adipiscatur. Itaque Deus, ex parte operis, unum agit propter aliud; sed ex parte operantis, omnia operatur propter suam bonitatem, non quidem oblinendam, sed manifestandam et communicandam. Unde apposite D. Thomas: (1) «Cum omne opus divinum in finem quemdam ordinatum sit, constat, quod ex parte operis, Deus propter finem agit. Sed quia finis operis semper reducitur in finem operantis, ideo oportet, quod etiam ex parte operantis finis actionis ejus consideretur, qui est bonum ipsius in ipso... Ipse enim bonitatem suam perfecte amat, et ex hoc vult, quod bonitas sua multipliciter per modum qui possibilis est, ex sui, scilicet, similitudine.» Ex quibus collataria subjecta colliges:

- 1.º Omnes res creatas, ad bonitatem Dei comparari tanquam media ad finem, non obtinendum, sed manifestandum.
- 2.º Deum, res creatas necessario amare, quatenus sunt

(1) *Sent.*, lib. 2.º, Dist. 1.^a, q. 2.^a, art. 1.º

participationes et similitudines propriae bonitatis, ac proinde eodem actu et amore, quo seipsum amat.

5.º Hunc amorem, quatenus terminatur ad creaturas, solum dici necessarium *hypothetice*, hoc est, ex hypothesi quod Deus libere voluerit easdem producere; nam absolute loquendo, potest eas non amare, eo ipso quod potest eas non producere; etenim, ut habet D. Thomas, «cum bonitas Dei sit perfecta, et esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accrescat, sequitur quod alia a se eum velle, non sit necessarium absolute.»

4.º Deum, in hypothesi productionis creaturarum, unam producere propter aliam, ut herbam propter bruta, bruta propter hominem.

THESIS 2.^a

Non solum bruta, sed agentia pure naturalia agunt propter finem, suo quæque modo.

Prob. utraque pars ex perspicua et quotidiana experientia, qua observamus, tam bruta irrationalia, quam agentia reliqua, non temere et casu, sed ordinate et constanter operari, suosque effectus et actus edere eo modo quo expedit, ad bonum et perfectionem obtinenda. Sic, hirundo paleas colligit ad nidum conficiendam, plantæ ex terra et atmosphaera aquam et alia congrua atque utilia principia, eliciunt ad se nutriendum, etc. Ergo nisi velimus ordinem Universi et nexum partium ejus, simul cum fulgenti et perspicua experientia rerum inficiari, fateri cogimur, operationes et effectus unius corporis, ordinari ad bonum, vel suis ipsius, vel alterius; ac proinde determinatum finem habere.

Dixi in thesi, *suo quæque modo*; quia, ut jam supra monui, bruta agunt propter finem, non solum quatenus exequantur motus ad determinatum finem ordinatos, sed etiam quatenus hunc finem per sensus apprehendunt seu percipiunt. Ast agentia pure naturalia, quæ omni cognitione destituuntur, eatenus solum dicuntur agere propter finem, quatenus *exequantur* motus vel effectus, ordinatos quidem ad hunc vel illum finem adsequendum, sed ita ut hæc ordinatio ad finem, constituta et prædeterminata sit ab ipso rerum na-

turalium Artifice: unde hæc, *executive* propter finem operantur, sicut et bruta, *apprehensive*.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Quæ temere et casu eveniunt, ad finem non ordinantur; atqui plures mundi effectus temere et casu eveniunt, immo, quandoque ita eveniunt, ut opponantur fini qui eisdem assignari solet, ut dum pluvia segetes destruit aut putrescere facit: ergo.

Resp. Dist. min. Temere et casu eveniunt *respectu Dei et totius Universi*, neg. *respectu nostri*, conc. Nos equidem, sicut rerum essentias et causas plurimas ignoramus, ita etiam frequenter ignoramus fines particulares operationum et eventuum, quæ in mundo cernuntur. At respectu Dei, qui Universi et universorum quæ in eo continentur curam gerit, nihil temere et casu evenit, sed omnia ab eo ad finem ordinantur: His adde, quod agentia naturalia habent quidem finem ad quem *ex se*, sed non *indefectibiliter* ordinantur; quia ipsorum operationes et effectus, nexum habent cum aliis agentibus et causis, ex quibus impedimentum, vel modificatio oriri potest.

Instabis: Saltem dum natura producit monstra, propter finem non operatur: ergo.

Resp. Existentiam monstrorum, non solum non excludere, sed potius invicte demonstrare, res naturales agere propter finem. Cum enim monstrum sit effectus recedens a solito ordine et debita rei dispositione, consequitur, revera existere præfatum ordinem, quo agentia naturalia ad determinatos effectus producendos diriguntur et determinantur. Quod autem *quandoque* ab effectibus ad quos tendunt deficiant, solum ostendit, agentia naturalia esse causas finitas et imperfectas, quarum idecirco actio seu effectus, vel impediri, vel perturbari potest; quod quidem contingere potest, vel propter occursum aliarum causarum, vel propter redundantiam, inopiam vel incongruam dispositionem materiae.

Obj. 2.º Temeritatem et arrogantiam sapit causas finales rerum a Deo conditarum velle assignare: ergo. Prob. ant. Temeritatem et arrogantiam sapit, motiva voluntatis divinae velle perscrutari et assignare: ergo.